

# آلبوم خانه استرآباد

جلد نخست

استرآباد - درقاب عبدالله میرزا قاجار

۱۳۰۶. ۱۳ اق مطابق ۱۲۶۸ ش)

با زیرنویس‌هایی به خط محمد بن نریمز میرزا ملک‌آرا از فرمانندگان قشون استرآباد

در سار ۱۵-۸۴ ۱-۲۸۳ اق

آلبوم شماره‌ی ۲۹۸ آلبوم > ۱۰۰ کاخ‌موزه‌ی گلستان

به کوشش محمود اخوان ۱۳۰۵

باهتمام موسسه فرهنگی میرداماد

بنام

نشر بنام وابسته به موسسه فرهنگی میرداماد

۱۳۹۶

سرشناسه : اخوان مهدوی، محمود، ۱۳۶۰ -  
عنوان و نام پدیدآور : آلبوم خانه استرآباد/به کوشش محمود اخوان مهدوی : به اهتمام موسسه فرهنگی میرداماد.  
مشخصات نشر : گرگان: موسسه فرهنگی میرداماد، انتشارات بنام، ۱۳۹۶ -  
مشخصات ظاهری : ج.

شابک : ج. ۱: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۹۳-۲-۲: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۹۳-۲-۲  
وضعیت فهرست نویسی : فیبا  
مندرجات : ج. ۱. استرآباد در قاپ عبدالله میرزا قاجار (۱۳۰۶-۱۳۰۷ ق مطابق ۱۲۶۸ش)  
موضوع : عکاسی -- ایران -- گرگان -- تاریخ -- قرن ۱۴-۱۲ ق.  
موضوع : Photography -- Iran -- Gorgan -- History -- ۱۸th - ۲۰th centuries  
موضوع : عکاسی -- ایران -- تاریخ  
موضوع : Photography -- Iran -- History  
موضوع : عکسها -- ایران -- گرگان  
موضوع : Photographs -- Iran -- Gorgan  
موضوع : ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق -- عکسها  
موضوع : Photographs -- Iran -- History -- Qajars, ۱۷۷۹ - ۱۹۲۵  
شناسه افزوده : موسسه فرهنگی میرداماد گرگان  
رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ۳ الف ۴/۱۰۸ TR  
رده بندی دیویی : ۷۷۰/۹۵۵۲۳  
شماره کتابشناسی ملی : ۵۰۴۴۴۵۲

آلبوم - خانه استرآباد  
جلد نخست / استرآباد در قاپ عبدالله میرزا قاجار  
به کوشش: محمود اخوان مهدوی  
به اهتمام موسسه فرهنگی میرداماد  
ویراستاران: کاظم طلیعی، نساء رضایی و رضیه قدمعلی صوفی  
صفحه آرا: علی اکبر ترنمان  
نشر بنام وابسته به موسسه فرهنگی میرداماد  
چاپ نخست: اسفندماه ۱۳۹۶  
چاپخانه: اعتماد قم  
قطع خشتی: ۴۵۵ صفحه  
شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه  
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۹۳-۲-۲: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۹۳-۲-۲  
قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان  
توزیع: گرگان - موسسه فرهنگی میرداماد - نشر بنام  
کلیه حقوق این اثر محفوظ است

## فهرست مطالب

| عنوان.....                                                            | صفحه..... |
|-----------------------------------------------------------------------|-----------|
| دیباچه.....                                                           | ۷.....    |
| راهنمای کتاب.....                                                     | ۱۱.....   |
| شیوه‌ی تدوین.....                                                     | ۱۲.....   |
| جدول علایم اختصاری.....                                               | ۱۷.....   |
| جدول آوانویسی.....                                                    | ۱۸.....   |
| پیش‌گفتار.....                                                        | ۱۹.....   |
| اسناد تصویری.....                                                     | ۲۰.....   |
| مقدمه‌ای بر پیشینه عکاسی در استرآباد تا پایان عصر قاجار.....          | ۲۵.....   |
| عبداله‌میرزا قاجار.....                                               | ۲۷.....   |
| آغاز کار عکاسی عبداله‌میرزا و عکاسی در سراسر ایران.....               | ۳۳.....   |
| عبداله‌میرزا در استرآباد.....                                         | ۳۷.....   |
| عکس‌های عکاس قاجاری از خاستگاه ایل قاجار.....                         | ۴۱.....   |
| ارتباط خویشاوندی اشخاص مرتبط با عکس‌های عبداله‌میرزا از استرآباد..... | ۴۷.....   |
| استنادات تاریخی تصاویر.....                                           | ۴۷.....   |

| عنوان .....                                                             | صفحه ..... |
|-------------------------------------------------------------------------|------------|
| امکانات عکاسی و چاپ عکس عبدالله میرزا در سفرِ استرآباد .....            | ۵۰         |
| توضیحات زیرنویس عکس‌ها .....                                            | ۶۱         |
| بالا بردن دقت در ثبت تصاویر .....                                       | ۷۳         |
| ردپای عکس‌های مجموعه‌ی پیش‌رو در سایر منابع .....                       | ۸۰         |
| تشکیک در عکس‌های عبدالله میرزا قاجار .....                              | ۸۲         |
| نقشه مکان‌یابی عکس‌های عبدالله میرزا در ایالت استرآباد .....            | ۹۱         |
| نقشه مکان‌یابی عکس‌های عبدالله میرزا در شهر استرآباد .....              | ۹۲         |
| جدول تطبیق شماره عکس‌های کتاب پیش‌رو با آلبوم ۲۹۸ کاخ‌موزه گلستان ..... | ۹۳         |
| عکس‌های استرآباد در آلبوم ۲۹۸ کاخ‌موزه گلستان .....                     | ۱۰۱        |
| تعلیقات .....                                                           | ۲۰۷        |
| پیوست‌ها .....                                                          | ۳۹۱        |
| منابع .....                                                             | ۴۴۰        |
| Introduction .....                                                      | 455        |

## دیباچه

آشنایی و دوستی با فرهیخته‌ای<sup>۱</sup> از تبار پژوهشگران، پاسی به گنجینه‌ی اسناد و نسخ دست‌نویس کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران باز کرد. در آن‌جا به فهرستی از میکروفیلم‌های موجود در کتابخانه برخوردیم. در آن میان، عنوان برخی از عکس‌های مربوط به استرآباد توجه‌ام را جلب کرد. بیکر، فیلم‌های دانشگاه از کیفیت مناسبی برخوردار نبود. از مسئول بخش دست‌نویس کتابخانه سراغ اصل عکس‌ها برداشتم، ایشان خبر از وجود اصل عکس‌ها در آلبوم‌خانه‌ی کاخ گلستان دادند. آن زمان، اداره‌ی میراث فرهنگی کرگن در ساختمان موزه‌ی این شهر مستقر بود، پس از مطرح کردن موضوع وجود چنین عکس‌هایی در آلبوم‌خانه‌ی کاخ موزه‌ی گلستان، آقای سیدمحمد امینی، مدیر وقت میراث فرهنگی، با بلندنظری مرا به همراه سفارش‌نامه‌ای خطاب به ریاست کاخ موزه‌ی گلستان، راهی تهران کرد، اما ریاست کاخ موزه به علت کم سن و سال بودن من در آن زمان، به بهانه‌هایی از

۱- آقای دکتر محسن محمدی؛ پژوهشگر و مصحح نسخ خطی در حوزه‌ی موسیقی که در آن سال‌ها کارشناس موسیقی و دانشجوی کارشناسی ارشد رشته‌ی تاریخ در دانشگاه تهران بودند.

همکاری خودداری کرد. از این موضوع مدت‌ها گذشت تا این‌که در سال ۱۳۸۵ در زمان مدیریت آقای محمود ربیعی (مدیر وقت اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان) پیشنهاد برگزاری نمایشگاهی از عکس‌های تاریخی استرآباد و گرگان داده شد. بنابراین، فرصت را غنیمت شمرده و پیشنهاد تهیه‌ی عکس‌های استرآباد از آلبوم‌خانه‌ی کاخ‌موزه‌ی گلستان را به آقای ربیعی دادم، ایشان نیز از این موضوع استقبال کردند. پس از مذاکراتی با خانم پروین ثقه‌الاسلامی، مسئول وقت آلبوم‌خانه، به همراه دو نفر از دوستان، حسین ضمیری و رضا متکی، برای شناسایی عکس‌های استرآباد در آلبوم‌خانه‌ی کاخ‌موزه‌ی گلستان، راهی تهران شدم. در آن‌جا، با سفارش خانم ثقه‌الاسلامی و راهنمایی آقای جواد هستی که فکر می‌کنم مسئول بایگانی آلبوم‌خانه بود، چهار آلبوم، شامل عکس‌های عبداله میرزا قاجار، خان‌بابا الحسینی، مصطفی قلی شامیاتی و ژاک دمرگان؛ شناسایی و جهت بهره‌برداری از سرویس خدمات آلبوم‌خانه، سفارش داده شد. چون از عکس‌های مورد نظر شیشه و نگاتیوی موجود نبود، قرار شد براساس سراسر آلبوم‌خانه مبنی بر تکمیل آرشیو نگاتیوی عکس‌ها، در فرصتی، با دوربین آنالوگ از روی عکس‌ها عکس‌برداری شود. پس از مدتی برای دریافت عکس‌ها به آلبوم‌خانه مراجعه کردم. به خاطر دارم کار کپی‌سازی عکس‌ها را شخصی به نام آقای هرانده انجام می‌داد و هنوز کارش تمام نشده بود. مدتی بعد خبر از آماده شدن کپی‌ها دادند، در یکی از روزهای دی‌ماه ۱۳۸۵ به همراه آقای مهدی رضانی‌فرد به سمت تهران حرکت کردیم و سرانجام این عکس‌ها برای نخستین بار به گرگان آورده شد. از آن پس، این عکس‌ها به صورت پراکنده در نمایشگاه‌های متعدد، و کتاب‌ها و جزوات مختلف به نمایش درآمده و چاپ شدند، اما هم‌چنان لزوم چاپ این عکس‌ها در مجموعه‌های تخصصی و علمی احساس می‌شد. لذا نویسنده‌ی این سطور از سال ۱۳۸۷ بر آن شد تا عکس‌های تاریخی گرگان را در قالب مجموعه‌ای متعددی منتشر کند؛ کتابی که پیش‌رو دارید نخستین کتاب از مجموعه‌ی مذکور است.

در میان صدها عکس به‌دست‌آمده از استرآباد دوره‌ی قاجار، مجموعه‌هایی وجود دارند که نام عکاس آن‌ها مشخص است و توضیحاتی در مورد موضوع و مکان عکس‌ها وجود دارد. از این میان عکس‌های عبداله میرزا

قاجار (آلبوم شماره‌ی ۲۹۸ کاخ‌موزه گلستان)، خان‌بابا الحسینی (آلبوم شماره‌ی ۱۷۶ کاخ‌موزه گلستان)، مصطفی‌قلی شامبیاتی (آلبوم شماره‌ی ۴۰۵ کاخ‌موزه گلستان) و ژاک دمرگان (آلبوم شماره‌ی ۱۳۹۸ کاخ‌موزه گلستان)، در مجموعه‌ای با عنوان «استرآباد از نگاه عکاسان دوره‌ی قاجار» آماده و تدوین شده بود که به دلیل حجم بالای ضمایم و تعلیقات، بر آن شدیم این مجموعه را به چهار کتاب مجزا تقسیم کنیم. کتاب اول از مجموعه‌ی یاد شده، کتاب پیش‌روست و سه کتاب دیگر؛ یکی با عنوان «استرآباد در قلاب خان‌بابا الحسینی» و دومی «استرآباد در قلاب مصطفی‌قلی شامبیاتی» و دیگری با عنوان «استرآباد در قلاب ژاک دمرگان» تقدیم علاقه‌مندان خواهد شد. لازم به ذکر است در ضمن تدوین مجموعه‌ی حاضر، مطالب کتابی دیگر در موضوع تاریخچه‌ی عکاسی در استرآباد و نگارخانه‌ی جمع‌آوری شد با عنوان «مقدمه‌ای بر پیشینه‌ی عکاسی در استرآباد و گرگان». امید آن‌که پس از چاپ و انتشار مجموعه، حاضر، شرایط انتشار چهار مجموعه‌ی دیگر نیز فراهم شود.

در این‌جا بر خود لازم می‌دانم از زحمات دوستان و هم‌اهانی که در تهیه و تدوین این مجموعه، مرا یاری کرده‌اند، مراتب سپاس‌گزاری را به‌جا آورم. آقای امینی‌مدبلی اداره‌کل میراث فرهنگی گلستان در سال‌های گذشته، آقای محمود ربیعی مدیرکل وقت میراث فرهنگی استان گلستان و خانم پروین ثقه‌الاسلامی مدیر وقت آلبوم‌خانه‌ی کاخ‌موزه‌ی گلستان، آقای سیدجواد هستی که در شناسایی عکس‌ها و در اختیار قرار دادن آلبوم‌ها همکاری کردند، آقای هرانده که مسئولیت عکاسی از روی نسخه‌های اصلی عکس‌ها را به عهده داشتند، آقایان حسین ضمیری و رضا متکی که در تهیه‌ی عکس‌ها همراهی‌ام کردند، آقای نظرمحمد (هوشنگ) گم‌مدی که در ثبت تلفظ دقیق اعلام ترکمنی یاری‌گرم بودند، مسئولین مؤسسه‌ی فرهنگی میرداماد به‌ویژه آقایان حجه‌الاسلام والمسلمین سیدمجتبی نورمفیدی و احمد خواجه‌نژاد، که شرایط انتشار این مجموعه را فراهم کردند، آقای محمد مهدی صفایی که در تنظیم کتاب، همراه و یاری‌گرم بودند، خانم قدسیه موسوی و نیز خانم وحیده بارچیان که در بازخوانی متن کتاب مرا یاری کردند، خانم مهناز بغیری که در پیراستن متون انگلیسی متحمل زحمت شدند، خانم فاطمه ترمیمی و آقای سیدفاتح میرفندرسکی که کار خواناسازی متون زیرنویس عکس‌ها را انجام دادند، آقای اسحاق

حمایتی که در پژوهش‌های میدانی دشت ترکمن مرا همراهی کردند، آقایان نادر مطلبی کاشانی و دکتر مزدک دریکی که تجربیات ذی‌قیمت خود را بی‌دریغ در اختیارم گذاشتند و در استانداردسازی و کیفیت‌بخشی کتاب حاضر، مرا راهنمایی کردند، خانم اسدیان مدیر کنونی مرکز اسناد تصویری کاخ‌موزه‌ی گلستان و همکارانشان خانم‌ها بابایی و کاردل که در بازبینی آلبوم‌ها، از همکاری بی‌دریغ خود مرا بهره‌مند ساختند و با سپاس ویژه از خانواده‌ی گرامی‌ام که علایقم را به این سمت و سو سوق دادند، به‌خصوص همسر فرهیخته و صبورم، خانم محدثه‌سادات میرحسینی، که علاوه بر ترجمه‌ی متون به زبان انگلیسی و تهیه‌ی نقشه‌ها، با صبر و حوصله‌ای مثال‌زدنی، همواره همراه و مشوقم بوده‌اند.

محمود اخوان مهدوی

گرگان - مهرماه ۱۳۹۴